

Dzieje miejscowości Halemba (dzielnica Rudy Śląskiej)

Autor: Monika Kresa

Dzisiejszą Halembę (dzielnice Rudy Śląskiej) tworzą zasadniczo trzy miejscowości: właściwa Halemba, sąsiadująca z nią od wschodu Kłodnica oraz Stara Kuźnica. Początki osadnictwa na tym terenie wiążą się z powstawaniem kuźni. Tereny położone nad rzeką Kłodnicą nadawały się do tego doskonale: położone były nad rzeką, wśród lasów, a przede wszystkim bogate były w rudę darniową. Pierwsza kuźnica powstała na tych ziemiach w 1394 roku, a pierwszym kuźnikiem był pochodzący z Saksonii mistrz Henryk, który od książąt raciborskich otrzymał kawał lasu. Kuźnica ta, zwana „Pszczynską”, a później „Starą”, dała początek dwóm osadom: Kłodnicy oraz Starej Kuźnicy. Początki historycznej Halemby wiążą się natomiast z nowszą kuźnicą, usytuowaną na północnym brzegu Kłodnicy w połowie XV wieku. Pierwsze wzmianki o niej pochodzą z roku 1451, jednakże utworzona została nieco wcześniej. Powstała na obszarze starych Kochłowic, należących wówczas do księcia cieszyńskiego, który oddał Kochłowice wraz z kuźnicą braciom Stanisławowi i Janowi Rudzkim. Stanisław Rudzki oddał natomiast kuźnicę w dzierżawę kuźnikowi o nazwisku Halemba, a ród Halembów prowadził ją przez ponad sto lat. W pobliżu kuźnicy powstawały pierwsze domy, karczma. Kuźnik nie tylko produkował żelazo, lecz także zajmował się rozwijaniem własnego gospodarstwa rolnego, które miało charakter folwarku i przynosiło duże zyski. Jeszcze w XVII wieku kuźnica halembaska wraz z powstałą wokół niej osadą przykuźniczą traktowana była jako część wsi Kochłowice. Proces usamodzielniania się Halemby rozpoczął się w 1629 roku, kiedy to nowy właściciel kuźnicy Łazarz Henckel von Donnersmarc ustanowił tak zwane obszary dworskie. Pod koniec XVII wieku ustaliła się ostatecznie nazwa osady, która nie uległa zmianie przez kolejne wieki, mimo zmiany przynależności państwowej wsi. W 1656 roku w Kochłowicach powstała pierwsza szkoła, do której uczęszczały dzieci z Haleby, Kłodnicy i Starej Kuźnicy. Znaczenie kuźnicy w Halembie wzrosło w roku 1718, kiedy to dokonano jej modernizacji. W roku 1742 w wyniku pierwszej wojny śląskiej większa część Górnego Śląska znalazła się w granicach Prus. Utworzono powiat bytomski, w którego granicach znalazła się Halemba i Kłodnica, oraz powiat pszczyński, w którego skład weszła Stara Kuźnica. W roku 1744 w Starej Kuźnicy powstała jedna z pierwszych na Śląsku kopalni węgla kamiennego, zamknięto ją jednak już w 1788 roku. Z pierwszego spisu ludności, przeprowadzonego w 1783 roku wynika, że w Halembie mieszkało 93 osoby, a wszystkie trzy osady, stanowiące dzisiejszą dzielnicę zamieszkiwało 263 mieszkańców. W roku 1802 powstała gmina halembaska. W roku 1830 Halembę zamieszkiwało już 199 osób, a w dziesięć lat później zaadaptowano dawny budynek administracji hutniczej na szkołę. Do tej pory bowiem dzieci z Halemby uczęszczały do szkoły w Kołchowicach, co było dla nich znacznym utrudnieniem ze względu na odległość. W 1873 roku zmieniła się przynależność administracyjna Halemby, która znalazła się w granicach powiatu katowickiego, natomiast Stara Kuźnica pozostała w powiecie pszczyńskim. W roku 1890 wybudowano w Halebie kościół pod wezwaniem Matki Bożej Różańcowej, a w cztery lata później utworzono cmentarz, parafia została erygowana dopiero w 1907 roku. Spośród trzech osad, składających się na dzisiejszą największą dzielnicę Rudy Śląskiej Halemba zaczęła dominować na przełomie XIX i XX wieku, zwiększała się liczba ludności wsi. Wiązało się to z faktem istnienia tutaj szkoły, parafii, a także bliskości zakładów przemysłowych w Wirku, Kochłowicach, Bielszowicach – miejscowościach sąsiadujących z Halembą. Na początku wieku XX obszar dzisiejszej Halemby zamieszkiwało ok. 2300 osób, przy czym na właściwą Halembę przypadało ok. 1300, Starą Kuźnicę – 600, a Kłodnicę – 400 osób. Mieszkali tutaj zasadniczo katolicy, na początku XX wieku było tutaj zaledwie 24 protestantów i 28 osób wyznania mojżeszowego. W roku 1914 otwarto nowoczesną szkołę podstawową. Kiedy po I wojnie światowej kwestia przynależności Górnego Śląska nie została jasno określona, niepewne były również losy Halemby. Mieszkańcy wsi brali udział we wszystkich trzech powstaniach śląskich. Podczas plebiscytu za przynależnością do Polski opowiedziało się 829 osób, za przyłączeniem do Niemiec – 176, przy czym 49 osób byli to dawni mieszkańcy Halemby, którzy przybyli na plebiscyt z Niemiec. Województwo śląskie, a wraz z nim Halemba, Kłodnica i Stara Kuźnica znalazło się w granicach odrodzonej Polski w 1922 roku. W 1930 roku Halembę zamieszkiwało 2430 osób, a przed wybuchem wojny liczyła ona 4600 mieszkańców. Wojska niemieckie zajęły Halembę niemal bez walki w pierwszych dniach wojny. Została ona włączona podobnie jak obszar województwa śląskiego do III Rzeszy Niemieckiej. W końcowych latach wojny na pograniczu Halemby i Kłodnicy Niemcy zbudowali kopalnię węgla kamiennego. Wojska radzieckie wkroczyły do Halemby w nocy z 27 na 28 stycznia 1945 roku. W roku 1951 Halemba wraz z Kłodnicą została włączona do miasta Nowy Bytom, a w roku 1959 Nowy Bytom i Ruda połączyły się w jedno miasto Ruda Śląska.

Źródło: Alojzy Brzezina, Eugeniusz Marszałek, Antoni Ratka, Antoni Steuer, Halemba. Historia i teraźniejszość parafii Matki Boskiej Różańcowej, Halemba 1997.